

PIOTR GÓRECKI

Wydział Teologiczny Uniwersytetu Opolskiego

<https://orcid.org/0000-0002-6052-3968>

Anzelm Weiss. 2019. *Akta wizytacyjne parafii Wolsztyn z 1777 r.* Lublin: Wydawnictwo KUL, ss. 189. ISBN 978-83-8061-708-7.

Ks. prof. Anzelm Weiss (ur. 1940 r.) to jeden z bardziej znanych historyków Kościoła w Polsce, który zarówno swoją działalnością dydaktyczną na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II, jak i działalnością badawczą wpisuje się swoją osobą w dzieje polskiej historiografii kościelnej. Można powiedzieć, że przejmując po ks. prof. Stanisławie Librowskim i ks. prof. Bolesławie Kumorze badania źródłoznawcze, prowadzone w KUL, a także prowadząc przez wiele lat Katedrę Metodologii i Nauk Pomocniczych Historii na tejże uczelni, jest niejako formatorem tych historyków Kościoła, którzy w swoich badaniach zajmują się edytorstwem tekstów źródłowych. Ich wydawanie jest niewątpliwie konieczne, aby móc na ich podstawie tworzyć syntezy dziejów: tak z historii powszechnej, jak i z historii lokalnych społeczności; tak z historii świeckiej, jak i z historii kościelnej. Również i piszącemu te słowa dane było uczestniczyć w wykładach ks. prof. Anzelma Weissa oraz kształtować swój warsztat naukowy na seminarium prowadzonym w ww. katedrze na Wydziale Teologii KUL-u.

Recenzowana monografia wpisuje się w kanon publikacji prezentujących w sposób krytyczny zabytki polskiej literatury kościelnej. W tymże konkretnym przypadku są nimi protokoły wizytacyjne parafii w Wolsztynie z 1777 r., jakie sporządzono z inicjatywy ówczesnego pasterza diecezji poznańskiej, bpa Andrzeja Stanisława Młodziejowskiego. We wprowadzeniu do pierwszej części akt wizytacji kościelnych: *Akt wizytacji instytucji kościelnych parafii Wolsztyn z lat 1603–1810* autor w encyklopedycznym skrócie nakreślił historię, praktykę i duszpasterskie racje uzasadniające kontynuowanie przez stulecia apostolskich zwyczajów przeprowadzania pastoralnych odwiedzin (wizytacji) lokalnych wspólnot parafialnych i instytucji kościelnych (np. kapituł katedralnych i kolegiackich,

konwentów zakonnych i szkolnych itp.). Jak ważne były to przedsięwzięcia, do których zobowiązywały biskupów uchwały reformatorskiego Soboru Trydencckiego, można się dowiedzieć z licznych opracowań, prezentujących właśnie tego rodzaju źródła dla różnych diecezji Kościoła powszechnego, jak również dla poszczególnych dekanatów i parafii. Trzeba w tym miejscu również nadmienić, że pozostawione sprawozdania wizytacyjne zupełnie zmieniły perspektywę prowadzonych badań nad dziejami poszczególnych diecezji, parafii, miast i wiosek, a zachowane w nich informacje – dotychczas nieliczne, wychwycone z dyplomów wytworzonych w wiekach wcześniejszych, zaś w okresie nowożytnym tak liczne – przeobrażają naszą wiedzę w sposób całkowicie odmienny. Przytaczane w nowożytnych protokołach wizytacyjnych treści są bardzo bogate i wielowątkowe. Trzeba powiedzieć, że dopiero dla tego okresu można w sposób całkowicie bezpieczny i bez omyłek prowadzić badania nad historią lokalnych społeczności, a przede wszystkim parafii, zaś uzyskane wyniki z sukcesem publikować.

Ks. Anzelm Weiss, zanim zaprezentował krytyczne wydanie protokołu wizytacyjnego dla wolsztyńskiej parafii z 1777 r., przybliży czytelnikowi okoliczności powstania źródła oraz jego doniosłość. W tym celu w części pierwszej tłumaczy, jak wielkie znaczenie miały przeprowadzane sporadycznie w Kościele wizytacje biskupie, zwane wizytacjami kanonicznymi (s. 13–32). Ta swoista część informacyjna wprowadza czytelnika w problematykę wizytacji bpa Młodziejowskiego. Zaczyna się od przedstawienia sylwetki inicjatora wizytacji – ówczesnego pasterza „diecezji poznańskiej i warszawskiej”, jak wówczas określano prastarą diecezję, w której strukturach znajdowała się siedziba króla i stolica Rzeczypospolitej (s. 13–17). Ponadto mówi o motywach skłaniających rządcę diecezji do podjęcia inicjatywy wizytacji struktur kościelnych i ich mienia oraz administrujących tamże duszpasterzy (s. 17–21). W dalszej części publikacji przybliżono czytelnikowi tzw. wstępną dokumentację, która zapowiadała przeprowadzenie wizytacji, jak również wymagała od rządców parafii wypełnienia wstępnej ankiety wizytacyjnej, zgodnie z przesłaną przez wizytatorów instrukcją (s. 25–31). Całość wieńczy krótki tekst poświęcony ks. kanonikowi Kajetanowi Gliszczyńskiemu – wizytatorowi archidiaconatu pszczyńskiego oraz wolsztyńskiej parafii (s. 31–32). Właściwie część ta nie dotyczy bezpośrednio wolsztyńskiej parafii, niemniej w sposób metodologiczny tłumaczy czytelnikowi, z jakim rodzajem źródła ma on do czynienia. W tym względzie zagadnienia wstępne zainteresują szczególnie tych, którzy, podobnie jak autor, trudzą się edytorstwem tekstów źródłowych, a także wydawaniem na potrzeby swoich diecezji i lokalnych wspólnot kościelnych tekstów protokołów wizytacyjnych. Wobec braku opisu przeprowadzonej wizytacji można na podstawie wysłanych do poszczególnych

parafii zaleceń zorientować się, w jaki sposób taka wizytacja przebiegała, jak wielkie było to dla parafii święto i z jak wielkim nabożeństwem uczestniczyli w tymże wydarzeniu sami wierni.

Po ważnym wprowadzeniu autor przechodzi do zaprezentowania warstwy źródłowej, będącej drugą częścią recenzowanej publikacji (s. 35–176). Autor przedstawił w niej cztery rękopiśmienne dokumenty: *Obwieszczenie biskupa o wizytacji generalnej* (s. 35–38); *Kwestionariusz pytań dla duchownych* (s. 39–45); odpowiedź plebana wolsztyńskiego na przesłany kwestionariusz, będącą *Sprawozdaniem przedwizytacyjnym o stanie beneficjum parafialnego z 1777 r.* (s. 47–55) oraz właściwy *Protokół wizytacyjny* (s. 57–119). Dla niewprawnych w łacinie z pewnością cenne jest przedstawione przez autora i dr Agnieszkę Strycharczuk polskie tłumaczenie tekstu powizytacyjnego (w części II oznaczonej numerem 5, s. 121–176), którego nie sporządzono, niestety, dla sprawozdania przedwizytacyjnego. Jak autor wspomina, teksty wizytacji wolsztyńskiej parafii zachowały się w dwóch rękopisach: pierwszy przechowywany jest w Archiwum Archidiecezjalnym w Poznaniu w urzędowych *Aktach Wizytacyjnych Biskupów Poznańskich* i opatrzony jest sygnaturą AV 34, drugi zaś jako odpis wizytacji sporządzony został przez ks. notariusza Wojciecha Szadowskiego oraz uwierzytelniony podpisem i pieczęcią ks. Kajetana Gliszczyńskiego. Rękopis ten – o wymiarach 18 × 32 cm i posiadający 46 stron tekstu, pisanego bardzo drobnym pismem – przechowywany jest w archiwum wolsztyńskiej parafii.

Śledząc lekturę zaprezentowanego dzieła, cieszy wielką precyzją edytorską tekstu łacińskiego. Szkoda, że nie wszystkie teksty opatrzono polskojęzycznym tłumaczeniem. W tym zakresie redaktor wydania daje pierwszeństwo zapisowi oryginalnemu i nie podejrzewa, że tłumaczenie tekstu mogłoby nastręczyć trudności przyszłemu czytelnikowi. Sugeruje to również dosyć oszczędne zastosowanie krytycznego aparatu przypisów. Uwagi te absolutnie nie podważają wartości merytorycznej dzieła. Krytyczne wydanie protokołu wizytacyjnego dla konkretnej parafii, zaprezentowane przez ks. prof. Anzelma Weissa, to z pewnością ważne wydarzenie na historycznym rynku wydawniczym. Śledząc zaprezentowany tekst wizytacji i jego tłumaczenie, można się zorientować, jak dokładne i precyzyjne dane cechują właśnie takie siedemnasto- i osiemnastowieczne źródła. Wykonana przez autora fachowa edycja fragmentu źródła być może skłoni i innych historyków do tego, by w przyszłości przybliżyć szerszemu gronu czytelniczemu unikatowe teksty nie tylko protokołów wizytacyjnych dla diecezji poznańskiej, ale również sprawozdań poświęconych parafiom innych diecezji w Polsce, do jakich strzegą dostępu drzwi niejednego z archiwów. Trzeba bowiem pamiętać, że w obecnych czasach nieznaną jomość języka łacińskiego, tak powszechnie używanego w wiekach minionych,

uniemożliwia miłośnikom historii ich osobiste obcowanie z tak cennymi zabytkami chrześcijańskiej przeszłości naszej Ojczyzny.